Jeszenszky Géza
Az önrendelkezési elv megcsúfolása

A történelmi Magyar Királyság fölosztásának gyökere abban rejlik, hogy a törökkel szemben századokon át vívott önvédelmi harcok következtében az ország jelentős része elnéptelenedett, majd szervezett és spontán bevándorlás révén nagyszámú nem-magyar lakosság – németek, szerbek, románok, ruszinok – pótolta a hiányzó munkaerőt. A modern nemzeti eszme hatására ezek a „nemzetiségek" 1848-ban már nyelvi jogokat, sőt autonómiát igényeltek maguknak. A kiegyezést követő évtizedekben a nemzeti ellentéteket enyhítette az egyéni jogokat biztosító 1868-as nemzetiségi törvény, a szerb és a román egyház autonómiája, de súlyosbította az asszimilációt erőltető, bár jórészt szavakban megnyilvánuló hivatalos politika. A nemzetiségi értelmiség kollektív jogokat és etnikai alapú területi autonómiát követelt, amitől az akkori magyar társadalom – a lakosság kevert jellegére hivatkozva – elzárkózott.

A XX. század elején a Habsburg, az orosz és az oszmán-török birodalom keretei között élő népek önálló államról, illetve a határon túli rokonaikkal történő egyesülésről ábrándoztak, nagyhatalmi támogatás nélkül azonban az államkeretek bármiféle megváltoztatása illúzió volt. A történetesen szlávbarát és magyarellenes érzelmű osztrák-magyar trónörököst meggyilkoló boszniai szerb terrorista tettéből csak a nagyhatalmi ellentétek és a szövetségi rendszerek csináltak világháborút, de az Osztrák-Magyar Monarchia fölosztása nem szerepelt az antant hadicéljai között. A villámháború kudarca fölértékelte a semlegesnek maradt államokat, a hadbalépésükért kialakult versenyben mindkét oldal az ellenség területéből kínált zsákmányt. A történelmi lehetőség fölismerése vezérelte a bécsi birodalmi parlament tekintélyes képviselőjét, a cseh Masaryk professzort, és néhány horvát politikust, hogy Angliába, illetve Franciaországba emigráljon és ott - velük rokonszenvező politikusok és újságírók közreműködésével - szisztematikus meggyőző kampányt indítson az Osztrák-Magyar Monarchia fölosztása és helyén nemzeti államok létrehozása érdekében. Nem volt nehéz a szerb, horvát, cseh és román mozgalmak céljait összekapcsolni a francia és a brit érdekekkel, majd Wilson amerikai elnök nagyszabású, egy új nemzetközi rend létrehozására irányuló látomásával. Az "elnyomott népek" önrendelkezési törekvéseinek fölkarolásával morálisan igazolni lehetett a háborút. Az 1916. augusztusban Romániával kötött titkos szerződés Erdély mellett Kelet-Magyarország jelentős részét (egészen a Tiszáig) odaígérte, abban a reményben, hogy egy új szövetséges belépésével az antant kivívja a győzelmet. Az olaszok caporettoi veresége majd Románia összeomlása, valamint a Lenin-vezette bolsevikok oroszországi hatalomátvétele nyomán azonban komoly formában fölmerült a Monarchiával kötendő különbéke gondolata, ez esetben az antant kész volt elejteni az emigránsoknak tett ígéreteket, s elfogadta volna, hogy az egész délszláv térség, de még Ukrajna is egy föderálissá átszervezett Habsburg-monarchia részévé váljék. 1918. január 5-én, illetve 9-én Lloyd George brit miniszterelnök és Wilson amerikai elnök nyilvánosan Ausztria-Magyarország népeinek autonómiája, de területi integritásának megőrzése mellett foglalt állást. Károly, az új császár-király és Ausztria-Magyarország legtekintélyesebb politikusai viszont a különbéke helyett a kölcsönös engedményeken alapuló általános békét szorgalmazták, miközben 1918 tavaszán a németek mindent egy lapra, egy győzelmes nyugati offenzívára tettek föl. A németek által elősegített oroszországi szociális forradalomra válaszul a Monarchia fölbomlasztására törekvő erők „nemzeti forradalma" kínálkozott. Április végétől naponta mintegy 150.000 röplappal

kezdték bombázni az olasz fronton az osztrák-magyar egységeket. Ezeken bejelentették a cseh és délszláv függetlenség programját, az új államok határait feltüntető térképekkel illusztrálva, a szláv és román egységeket pedig dezertálásra szólították föl. A függetlenség és a sosem álmodott kedvező határok ajánlata nagyban hozzájárult az Osztrák-Magyar Monarchia összeomlásához. 1918. októberi fegyverszüneti kérelmében Wilson amerikai elnök programját, az önrendelkezést elfogadta, de az antant már ragaszkodott a csehszlovák és délszláv függetlenség elismeréséhez is, amit az utolsó közös külügyminiszter, ifj. Andrássy Gyula meg is tett. Október 28-án Prágában a csehek, október 29-én Zágrábban a horvátok, 30-án pedig Turócszentmártonban a szlovákok kikiáltották az elszakadást.

A november 3-án Páduában aláírt fegyverszünet nem rendelkezett Magyarország határairól, de feljogosította az antantot a Monarchia bármely területének megszállására. A francia tábornokok által vezetett szerb, illetve román hadsereg – *fait accompli*-t teremtve - így szállta meg Pécset és Baját, valamint Erdélyt a Maros-Szamos vonaláig, Benes csehszlovák külügyminiszter pedig elérte, hogy az antant felhatalmazza a cseh haderőt az általa igényelt területek megszállására. A majdani békekonferencia méltányosságában bízó Károlyi-kormány nem látta sem értelmét, sem esélyét a fegyveres ellenállásnak, sőt csekély haderejének azt meg is tiltotta. Máig tart a vita, hogy volt-e lehetőség, lett-e volna készség harcolni legalább a magyar többségű területek megtartásáért. A legtöbb esetben szervezett egységekben hazatérő katonák szélnek eresztése aligha volt bölcs lépés, és ma már azt is tudjuk, hogy a franciák és az angolok egyetlen katonát sem kívántak föláldozni szomszédaink kapzsiságának kielégítésére, de a háborúzásba belefáradt emberek nem tolongtak, hogy beálljanak a rövidesen felállított új magyar hadseregbe. Az akkori közvélemény nem is tudta elképzelni, hogy a magyar történelemben kiemelt szerepet játszó Pozsony, Kassa, Kolozsvár, vagy a színmagyar Székelyföld idegen fönnhatóság alá kerülhessen, de amikor ez megtörtént, akkor a Tanácsköztársaság vörös zászlaja alatt is eredményes volt a fölszabadító háború - legalább az elhamarkodott visszavonulási parancs kiadásáig.

Az 1919. január 18-án Párizsban összeülő békekonferencia már kész tényekkel, Magyarország háromnegyed részének katonai megszállásával találta magát szemben, amikor a területi kérdésekkel foglalkozó bizottságok február és március folyamán elkészítették a határokra vonatkozó javaslatokat. Ezekben döntően a francia elképzelések érvényesültek, lényegében véve a mai határvonalat jelölték ki. A maximális cseh, román és szerb igényektől ez jócskán elmaradt, de a magyarok számára jóval kedvezőtlenebb volt, mint az amerikai vagy a brit szakértők által javasolt vonal. A nyilvánvalóan igazságtalan határok meghúzásának alapvető oka nem a döntéshozók tudatlansága vagy félrevezetettsége volt, hanem az etnikai határok elvének részrehajló, elfogult, stratégiai megfontolásokból és politikai számításból eredő eltorzított alkalmazása. Az új határok tervezetét az öt győztes nagyhatalom külügyminiszterei 1919. májusban hagyták jóvá. A területi rendelkezések mögött nemcsak szomszédaink mohósága állt, hanem az a tapasztalat is, hogy a kommunizmus, a bolsevik forradalom terjedésének legjobb ellenszere a nemzeti eszme. A vesztes államok rovására nagyvonalúan meghúzott lengyel, csehszlovák, román és délszláv határok egyben arra is szolgáltak, hogy az európai hegemóniára törekvő Franciaországnak megbízható szövetségesei legyenek Németország hátában, s hogy a különválasztott Ausztria és Magyarország kicsi és gyönge legyen, tehát semmiféle revansnak ne legyen esélye. Mire a Tanácsköztársaság bukása után Magyarországnak elismert kormánya lett és az Apponyi Albert által vezetett magyar küldöttség 1920 elején előadta ellenvetéseit, szomszédaink már megerősödtek és berendezkedtek az elfoglalt területeken, onnan többszázezer magyart elkergetve. Lloyd George brit miniszterelnök ekkor döbbent rá, milyen igazságtalan békét diktálnak Magyarországnak, de végül kollégái meggyőzték, hogy a határokon változtatni már késő, a kisebbségvédelmi szerződések pedig úgyis megoldják a problémákat.

A békeszerződés az önrendelkezési elvre hivatkozott, de a népszavazást kérő magyar javaslatot elutasította. Az 1910-es népszámlálás adatai szerint 3 424 000 magyar anyanyelvű ember került megkérdezése nélkül, akarata ellenére idegen államok fennhatósága alá. A Csehszlovákiának ítélt területen 1 072 000 magyar, 435 000 ruszin (vagy ukrán), 263 000 német és 1 702 000 szlovák élt. A Romániához csatolt részeken 1 664 000 magyar, 2 824 000 román és 750 000 egyéb nemzetiségű, főként németajkú szász és sváb lakott. Végül az új délszláv állam polgára lett közel 600 000 magyar és 800 000 sváb, szlovák, román és ruszin – 1 727 000 horváttal és 1 029 000 szerbbel együtt. (Ezen belül a Vajdaságban 426 000 magyar, 511 000 szerb és 576 000 más nemzetiségű lakos volt.). Az autonómiával rendelkező Horvátországot nem számítva 54 %-os magyar többségű történelmi ország utódállamai sem lettek éppen nemzeti államok. Közel félmillió magyar elűzése után, a magyarság számát változatos eszközökkel csökkentő első népszámlálások alapján Csehszlovákiában a csehek aránya 50,5 % volt (22,5 % német, 15,7 % szlovák, 5,5 % magyarral szemben), Románia lakosságában 72 % volt román, a többi magyar, német és ukrán vagy ruszin, a délszláv államban pedig a vezetést egyértelműen kézben tartó szerbek aránya 47,7 % volt, 23,3 % horvát, 8,5 % szlovén, 5,5 % albán és 3,9 % magyar mellett. Ezek alapján egyértelműen megállapítható: a trianoni békeszerződés a győztesek által meghirdetett elvek megcsúfolása volt.

(Első közlés: *Rubicon,* 2005/6, ill. 2010/különszám)